

ЕЗИКОВИ МОСТОВЕ НА БАЛКАНИТЕ

Одрин, река Марица / ο Έβρος / Meriç nehri, сн. Борислава Иванова

СЕГАШНОТО ДЕЯТЕЛНО ПРИЧАСТИЕ И ПРОБЛЕМИТЕ ПРИ ПРЕВОДА МУ ОТ БЪЛГАРСКИ НА СРЪБСКИ ЕЗИК

*Таня Радмановац
Белградски университет*

В този доклад се изследва сегашно деятелно причастие в българския и преводните му съответствия в сръбския език, като се прави съпоставка между тях. Установяват се прилики и разлики между конструкциите в двата славянски езика, както и проблемите, които възникват при преводния процес, решенията им, и се описват преводаческите стратегии и езиковите средства, които използват преводачите, за да предадат смисъла на текста и запазят граматичните особености.

Ключови думи: български език, сръбски език, сегашно деятелно причастие, превод, анализ

This paper explores the present participle in Bulgarian and its translation equivalents in the Serbian language by making a comparison between them. Similarities and differences are noted between the structures in both these Slavic languages, as well as the problems that appear in the translation process, their solutions. The translation strategies and linguistic resources, used by translators to convey the meaning of the text and keep grammatical peculiarities are also described.

Key words: Bulgarian language, Serbian language, present participle, translation, analysis

1. Въведение

Предмет на този доклад е сегашното деятелно причастие в българския език и преводните му еквиваленти на сръбски език, като се прави съпоставка между двата славянски езика от гледна точка на образуването на формите, видовете, граматичните им значения и синтактичните им функции.

Целта на доклада не е само да съпоставим конструкциите в българския и сръбския език, а най-вече да се спрем на проблемите, актуални при превода. По този начин ще проследим различните видове преводни съответствия на разглежданите форми. Също така целта е да се установят тенденции в техниките на превод на тези конструкции от български на сръбски език.

2. Дефиниции

За да можем да направим анализа, трябва да имаме посочена дефиниция на сегашното деятелно причастие. То означава признак на предмет, признак, извършван от самия предмет като „активен признак на предмета” (Пашов 2005: 197). Названието сегашно е до голяма степен условно, тъй като сегашнотодеятелно причастие изразява признак от действие, което може да бъде не само сегашно, но също и минало, и бъдещо – винаги обаче едновременно с действието, означено с глагола казуемо (Пашов 2005: 197).

В изречението изпълнява служба на подлог, определение или допълнение. Тъй като показва едновременност, то се образува само от несвършени по вид глаголи. Формите на сегашно деятелно причастие се получават от минало несвършено време, 1 л. единствено число: -х се заменя с -щ (четях – четящ, мислех – мислещ) (Пашов 2005: 197).

То има само именна употреба, т.е. притежава само атрибутивни функции, които по нищо не се отличават от функциите на относителните прилагателни имена – притежава морфологичните категории род (четящ, четяща, четящо), число (четящ – четящи) и определителност (четящ – четящият), в изречението е съгласувано определение, може да се субстантивира.

Според правописната норма отрицателната частица „не“ винаги се пише слято със сегашното деятелно причастие (Пашов 2005: 197).

Много важен факт за анализа ни е как се превежда сегашното деятелно причастие от български на сръбски. Според примерите от изследвания материал забелязваме, че българското сегашно деятелно причастие се превежда на сръбски чрез сегашно деепричастие. Често тези форми съответстват, но по-често възникват и проблеми, които ни подсказват, че дословен превод не е винаги подходящ и точен.

Преди да посочим примерите и да се концентрираме върху проблемите при превода, ще дефинираме най-честата съответна форма на сегашно деятелно причастие в сръбския език – сегашно деепричастие (глаголски прилог садашњи).

То се образува само от глаголите от несвършен вид – само от формата за 3 л. множествено число сегашно време чрез присъединяване на задпоставена частица – ћи. (гледати – гледају – ћи, мислити – мисле – мислећи, викати – вичу – вичући). Употребата на сегашно деепричастие е характерна предимно за по-официален стил, както и в

българския. Общата честота на тези форми в съвременния сръбски език, за разлика от българския, е значително намалела. В замяна на това се развива обратният процес – изравняване по значение и употреба на деепричастието с прилагателните и преминаването му в системата на именните пояснения (јахаћи коњ, ораћа земља, спаваћа соба, писаћи сто, писаћа машина, шиваћа машина) (Лашкова 2001: 230).

Сегашното деепричастие в сръбското изречение най-често изпълнява някоя от следните синтактични функции:

Обстоятелствено пояснение за време

Улазећи у школу, чуо сам музику. (Влизайки в училището, чух музика.)

Обстоятелствено пояснение за начин

Изађоше из кафане певајући. (Излязоха от кръчмата, пеейки.)

Обстоятелствено пояснение за причина

Седећи на тераси, могла је све да види. (Седейки на терасата, можеше да види всичко.)

Според сръбската правописна норма в текста сегашното деепричастие се отделя със запетая, когато се намира в началото на изречението и когато е част от словосъчетание (Гледајући у даљину, сећао се лепих времена.).

3. Общи характеристики

Една от най-важните общи характеристики на българското сегашно деятелно причастие и сръбското сегашно деепричастие е атрибутивна функция в словосъчетания, т.е. те имат ролята на прилагателни имена и в случая не изпълняват функцията на деепричастие. Други общи черти са:

- Позицията им е пред съществителните имена, които описват (летећи тањир, летяща чиния).
- Имат род и число (пишеца машина – пишещи машини; бъдещ съпруг – бъдеща съпруга; писаћа машина – писаће машине; будући супруг – будућа супруга).
- Отрицателната частица „не“ се пише слято и със сегашно деятелно причастие и със сегашно деепричастие, което има функция на атрибут в сръбския език (немогућа мисија, несвършващ залез).

- Образуват се само от несвършен по вид глаголи.

Едновременност с действието, изразявано от глагола.

4. Разлики

Българското сегашно деятелно причастие и сръбското сегашно деепричастие се различават по:

- Сегашно деятелно причастие изпълнява единствено функция на обособено определение в изречението, т.е. функция на съгласувано определение, докато сегашното деепричастие в сръбския по принцип има функциите на обстоятелствено пояснение, както и атрибутивна, която е вторична.
- В сръбския не от всички глаголи се образува сегашно деепричастие като прилагателно за разлика от сегашното деятелно причастие в българския, което притежават всички глаголи (търся – търсец отговор, тражити – тражећи одговор, което има съвсем друго значение, еквивалентно на българския – търсейки отговора).
- Сегашното деепричастие означава постоянна особеност и не може да се замени с относително изречение. Това важи и за някои установени изрази с деепричастие. В българския език сегашното деятелно причастие винаги може да се замени с относително изречение (Учащ се студент – студент, който учи, држећа жена – не може „жена која се држи“).

Сегашното деятелно причастие може да бъде субстантивирано, т.е. да има ролята на съществително име, докато сегашното деепричастие като определение в сръбския е винаги част от словосъчетанието (водещ – водещият; водеће питање).

5. Анализ

Заради междуезикова асиметрия при превода сегашното деятелно причастие се превръща в друга част на речта в сръбския, по-точно в сегашно деепричастие, и по този начин се запазва близостта в лексикалното и граматичното значение. Преводачите използват такива части на речта, защото търсят най-подходящото съответствие в случая, което да предаде значението на българското сегашно деятелно причастие. Като

съпоставихме характеристиките на българското сегашно деятелно причастие и сръбското сегашно деепричастие, можем да посочим и най-често срещаните проблеми при превода от български на сръбски.

Тенденцията към буквален превод е главният проблем и в следващите примери ще посочим кога е приемливо да се превежда буквално, но след това ще посочим и примерите, където буквализмите не са най-подходяща опция.

пишеща машина – писаћа машина

бъдеща съпруга – будућа супруга

летяща чиния – летећи тањир

носещ – носећи

изненадващ – изненађујући

летящи насекоми – Летеће бубе

спаваћа соба – спалня

писаћи сто – бюро

немогућа мисија – невъзможна мисия

претећи тон – заплашителен тон

задивљујући – удивителен

осигуравајући завод – застрахователен институт

купаћи костим – бански

Както виждаме, трябва да внимаваме преди всичко дали буквален превод е възможен при превода на словосъчетанията и дали едни и същи конструкции се използват и в двата езика. В примера „спаваћа соба“, където е употребено сегашно деепричастие като определение, виждаме, че на български език не се превежда буквално със сегашно деятелно причастие, където е адекватното съответствие „спалня“. Това показва, че практиката сегашното деятелно причастие да се превежда със сегашно деепричастие в сръбския и обратно може да създава проблеми и не винаги е правилна. Фактът, че става дума за близки езици, не улеснява превода и изисква повече внимание от преводача.

В следващите редове ще посочим конкретни примери в художествената литература, които показват възможни проблеми при превода на сегашното деятелно причастие от български на сръбски език. Примерите са от „И други истории” на Георги Господинов.

1. И така, твърде късно разбрах, че ние сами настояваме с необяснимо усърдие през целия си живот за нещастията, които съдбата (или каквото име дадете на тази инстанция) ни отпуска с впечатляващата щедрост.

Превод: И тако, прекасно сам схватио да ми сами инсистирамо с необјашњивом ревношћу на некој несрећи целога живота, коју нам судбина (или како год називате ту инстанцу) даје с импресивном великодушношћу.

2. Но тя никога не седаше като останалите с висящи от леглото крака.

Превод: Но, она никад није седела као остали, пуштајући да јој ноге висе.

3. Първите: „Сега вече и господ не може да ти помогне“, вторите: „Сетивните нервни окончания наистина трудно се регенерират, но ние разполагаме с широк регистър невромедиатори, съдоразширяващи и подпомагачи оросяването лекарствени средства. Човешкият мозък е...“

Превод: Први „Сад више ни Бог не може да ти помогне“, други: „Тачно је да се чулни нервни завршеци тешко регенеришу, али ми располажемо широким регистром неуромедијатора који шире судове, као и медицинским средствима која помажу протоку крви. Људски мозак је...“.

4. Виждал в нея само едно голямо мъркащо ухо, неговото.

Превод: Видео је у њој само једно ухо које преде, велико.

5. А може просто да се е опитал да направи един изпреварващ ход и сега да лови риба с Хераклит в някоя небесна Тунджа.

Превод: А можда је једноставно покушао да направи један покрет претицања и сада пеца рибу с Хераклитом у некој небескојТунци.

6. Кристин наистина изгледаше неотразима в така и несвършващия здрач.

Превод: Кристина је стварно изгледала неодољиво на том, још увек, бескрајном заласку.

7. Стори ми се безкрайно самотен и... непринадлежащ. Това беше думата, която ми дойде тогава. Непринадлежащ към нищо на света, или по-точно към сегашния свят.

Превод: Учинио ми се бескрајно усамљен и „неприпадајућ“. То је била реч која ми је пала на памет. Неприпадајућ ничему на овом свету или тачније садашњем свету.

В посочените примери наблюдаваме, че българското сегашно деятелно причастие се превежда на сръбски със следните конструкции:

- С относителни изречения (едно голямо мъркащо ухо – једно ухо које преде, велико).
- С подходящ еквивалент в сръбския:
 1. Буквален превод (непринадлежащ – неприпадајућ)
 2. С определение, което се превежда съвсем различно на сръбски (несвършващия здрач – бескрајни залазак).
- Със словосъчетание:
 1. Глаголно (висящи от леглото крака – пуштајући да јој ноге висе).
 2. Именно (един изпреварващ ход – један покрет претицања).

6. Заключение

Въз основа на посочената научна литература стигаме до извода, че българското сегашно причастие и сръбското деепричастие се образуват от глаголи от несвършен вид и най-важната им обща характеристика, която анализирахме, е ролята на атрибут в изречението. В този доклад направихме съпоставка, като установихме общи черти и разлики, посочихме примерите, които показват към какви преводачески стратегии прибегват преводачите, за да пресъздадат смисъла на текста. Фактът, че става дума за два близки езика, не улеснява процеса на превода, а изисква повече внимание при трансформацията на споменатите граматични особености. Един от най-честите проблеми е недостатъчното познаване и на двата езика, превеждания и преводния, на лексикално, семантично и граматично ниво. Примерно „ведещ“, което е сегашно деятелно причастие,

но се ползва и като съществително име в българския, т.е. субстантивирано. В сръбския съществуват два варианта за превод – като „водител“ и като „водећи“ и оттук следва вторият проблем – разбиране на контекста, в който се намира сегашното деятелно причастие, и търсене на най-подходящия еквивалент в сръбския, който трябва да звучи като че ли е оригинално написано на преводния език. Третият проблем е голямото влияние на разговорния език и тенденцията конструкциите да се превеждат буквално. Тези проблеми са свързани помежду си и изискват познаване на граматическите правила, как се употребяват определени конструкции и това важи и за двата езика, защото целта на превода не е да се запазят граматичните характеристики и формата, а да се запазят смисълът и значението на текста, т.е. преводът да бъде адекватен.

Библиография

- Господинов 2013*: Господинов, Г. И други истории. Пловдив: ИК „Жанет – 45“, 2013.
- Лашкова 2001*: Лашкова, Л. Сърбо-хърватска граматика. София: ИК „Емас“, 2001.
- Пашов 2005*: Пашов, П. Българска граматика. Пловдив: ИК „Хермес“, 2005.
- Клајн 2006*: Клајн, И. Граматика српског језика. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006.